

ЗЛОЧИННИЙ ЖАРГОН ЯК ФЕНОМЕН КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Чаплик Микола Миколайович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри соціології управління Донецького державного університету управління

У статті жаргон розглядається як елемент функціонування злочинного світу та як складова частина злочинної субкультури. Представлено значення понять "арго" і "жаргон", їх походження та еволюція. Зокрема, досліджується вплив різних мов на формування кримінального арго, зміни в ньому у різні історичні епохи, аналізується вплив так званої офенської мови на розвиток вітчизняного кримінального арго. Розкривається його роль та значення для функціонування злочинності. Наводяться приклади поширення злочинного арго не лише у кримінальному середовищі. Пояснюються причини сучасних тенденцій розповсюдження кримінального жаргону у суспільстві. Надається аналіз шляхів поширення мови злочинного світу у соціумі.

Ключові слова: злочинна субкультура, кримінальний жаргон, злочинне арго, сленг, злочинність, девіантна поведінка.

В статье жаргон рассматривается как элемент функционирования преступного мира и как составная часть преступной субкультуры. Представлено значение понятия "арго" и "жаргон", происхождение жаргона преступного мира и его эволюция. В частности, исследуется влияние различных языков на формирование криминального арго, изменения в нем в разные исторические эпохи. Анализируется влияние так называемого офенского языка на развитие отечественного уголовного арго. Раскрывается его роль и значение для функционирования преступности. Приводятся примеры распространения преступного арго не только в криминальной среде. Объясняются причины современных тенденций распространения уголовного жаргона в обществе. Дается характеристика путей распространения языка преступного мира в социуме.

Ключевые слова: преступная субкультура, криминальный жаргон, преступное арго, сленг, преступность, девіантное поведение.

Jargon as an element of functioning of the criminal world and as a part of the criminal subculture is considered in the paper. The concepts of "argot" and "jargon" and their significance are presented. An attempt to consider the origin of the jargon of the criminal world and its evolution is executed. In particular, impact of different languages on formation of the criminal argot, changes in it in different historical eras are considered. The point of view on the impact of the so-called peddlers' jargon to the development of domestic criminal argot is proved. Its role and importance for the functioning of crime is revealed. The examples of the spread of crime argot not only in the criminal environment are presented. The reasons of the current trends with the spread of criminal argot in society are explained. Characteristics of the pathways of dissemination of the language of the criminal world in society are presented.

Keywords: criminal subculture, criminal jargon, criminal argot, slang, crime, deviant behavior.

Одним з важливим атрибутів злочинної є особливий жаргон. Кримінальне арго є закономірним явищем, що відбиває специфіку субкультури злочинного світу, ступінь його організованості, професіоналізації та адаптації до сучасних реалій. Використання арго було притаманне злочинцям у різні історичні епохи, воно народилося і розвивалося разом із злочинністю та за суттю є інтернаціональним явищем. Однак на науковому рівні ця проблема ще не досить досліджена. Отже, щоб краще розуміти таке соціальне явище як злочинність та успішно їй протидіяти, доречно знати закономірності та сучасні тенденції розвитку кримінального жаргону, ступінь його взаємозв'язку із тими процесами, що відбуваються у суспільстві. Все це і обумовлює потребу у вивченні даного питання.

Теоретико-методологічні засади дослідження мови, невід'ємною частиною якої є жаргон, простежуються у роботах представників різних соціологічних шкіл та напрямків. У Т. Парсонса мова – це "культурно організований код" [1, с. 173], у Н. Лумана – "структурне з'єднання" [1, с. 198], у П. Бергера та Т. Лукмана – "інформаційно-знакова система людського суспільства" [1, с. 93] тощо.

Значну увагу мові приділяють представники символічного інтеракціонізму, адже саме "... за соціальними символами скривається співвіднесення індивідом своїх дій із соціальними нормами та

зразками поведінки. Знаючи соціальні символи як знаки взаємодії, можливо вивчати її особливості" [2, с. 467]. Засновник символічного інтеракціонізму Дж. Г. Мід зазначав, що мова на відміну від жесту має "соціально закріплене значення". Адже вона "... має здатність впливати на індивіда, який говорить, так само, як вона впливає на іншого" [2, с. 471]. На думку Г. Блумера "... сутність феномену символічної взаємодії обумовлена символічною природою мови як основного фактора людської інтеракції. У процесі спілкування мова породжує однакову реакцію різних людей на мовні конструкції. У той же час будь-яке слово (як символ) володіє власним значенням, яке виникло у результаті взаємодії та договору між людьми про його значення" [2, с. 474-475].

Автор теорії комунікативної дії Ю. Хабермас зазначає, що "... мова виконує три функції: по-перше, функцію відтворення культури або актуалізацію ..., по-друге, функцію соціальної інтеграції або координації планів різноманітних акторів в умовах соціальної взаємодії ..., та по-третє, функцію соціалізації, або культурної інтерпретації потреб ..." [3, с. 41]. Таким чином, запропоновані вище ідеї класиків соціології можемо використовувати в дослідженні кримінального жаргону.

Проблему вітчизняного злочинного сленгу досліджували ще з дореволюційних часів. Саме тоді у Російській імперії були опубліковані перші розвідки з кримінального жаргону. Найбільш ранні словники з даної тематики відносяться до середини XIX ст. У перші роки радянської влади вийшла низка робіт з даної проблеми, однак з часом дослідження кримінально-тюремної субкультури поступово згорнули. Серед тих радянських дослідників, хто підіймав тему злочинного аргю, були й такі відомі науковці, як філолог та історик Д. Лихачов [4], згадували про нього у своїх працях і радянські дисиденти, наприклад, В. Шаламов [5]. Кримінальним аргю за родом службової діяльності у радянську добу цікавилися працівники правоохоронних органів та пенітенціарної системи: Ю. Александров, О. Гуров, В. Пирожков та інші [6-8]. Серед сучасних вітчизняних дослідників, які торкалися проблеми кримінального жаргону як складової частини злочинної субкультури, виділимо В. Дрьоміна, В. Поклада, І. Рущенка, О. Ярмиша та інших [9-11]. Із числа сучасних російських дослідників даного явища варто відзначити Н. Бараєву, Д. Корєцького, А. Олейника, О. Старкова та інших [12-15]. У сучасну добу серед тих, хто пише про злочинний жаргон є й письменники, публіцисти та журналісти. Серед них, у якості яскравого прикладу, можна назвати О. Сидорова [16]. Однак існує небагато власне наукових праць, котрі вивчають злочинний жаргон, та практично немає соціологічних досліджень з даної проблеми.

Тому метою даної роботи є аналіз злочинного жаргону як соціального феномену. Завданнями дослідження виступають:

- окреслення історії походження злочинного жаргону;
- аналіз функцій злочинного аргю;
- огляд сучасного стану жаргону злочинців та його впливу на суспільство.

Для того, щоб з'ясувати сутність предмету дослідження звернемося до словників. Так, згідно із соціологічним словником "жаргон (від фр. jargon – неправильний) – це мова будь-якої соціальної чи професійної групи (спортсмени, злочинці), яка відрізняється від загальноприйнятої мови специфічною лексикою і фразеологією" [17, с. 105]. Аргю (фр. argot) – особлива мова якої-небудь невеликої соціальної або професійної групи людей; відрізняється головним чином наявністю специфічних слів і висловів, незрозумілих для сторонніх [18, с. 61]. Аналогом слів "жаргон" та "арго" є сленг [17, с. 537]. Щоправда питання щодо співвідношення понять "арго" та "жаргон" є дискусійним: існують думки як щодо їхньої тотожності, так і відмінності [19].

Говорячи про походження кримінального аргю відзначимо, що найбільш поширеною є концепція про те, що в основі злочинського жаргону Східної Європи лежить так звана офенська мова – умовно-професійне аргю корпоративних груп ремісників, дрібних торгівців та селян Владимирської губернії, які займалися відхожими промислами, продаючи по селах ікони, лубочні вироби, книги та інший дрібний товар. У кримінальному аргю офенська лексика зазнає суттєвих змін як за семантикою, так і за формою. Однак найголовнішою відмінністю між офенським та кримінальним аргю є обслуговування різних предметних сфер: з одного боку світу селян та дрібних торгівців, з іншого – світу злочинців [19]. Крім офенської, злочинне аргю увібрало в себе слова із інших "штучних" мов, якими за старих часів користувалися різні замкнені групи населення, а також з професійних аргю інших соціальних груп.

Інтернаціональне спілкування представників злочинного світу позначилося на поповненні кримінального словника, перш за все, словами з німецької, тюркської, циганської, єврейської, польської мов (наприклад, з німецької походять слова "фраєр", "блат", "шулер"; з тюркської – "бабай", "майдан", "чирик" тощо). Через ідиш до злочинського жаргону проникає давньоєврейська лексика ("ксива", "мусор" тощо).

В радянський період кримінальне аргю збагатилося словами з мов різних народів Радянського Союзу, наприклад, запозиченнями з мов народів Півночі. З 1970-х рр. у кримінальний жаргон проникають

слова із західних мов ("мані" – англійською "money", "шузи" – англійською "shoes" тощо). Водночас певні слова, які відображали минулу епоху, навпаки зникають через втрату актуальності [19].

Щодо географічного ядра виникнення кримінального аргю у Східній Європі також різняться. Наприклад, на думку В. Даля "блатна музика" була розроблена кримінальним світом російської столиці [20, с. 6]. Існує також припущення, що кримінальне аргю остаточно оформилося на основі жаргону кримінального світу дореволюційної Одеси. На думку дослідників хронологічно злочинний жаргон почав складатися з початку XVIII ст., а до початку XX ст. основа його була вже сформована [21].

Маючи багато спільного з іншими видами професійного аргю, кримінальний жаргон в той же час відрізняється від інших за своїми функціями. В першу чергу кримінальний жаргон виконує функцію обслуговування злочинної діяльності. Це його головне призначення. Основна термінологія в ньому повинна позначати зміст і характер злочинної діяльності, предмети і знаряддя злочину, ситуації і об'єкти злочинного посягання, засоби уникнення кримінального переслідування і т. ін. [8]. Тобто кримінальний жаргон покликаний перш за все забезпечити внутрішнє життя кримінального співтовариства, пов'язане з протиправною діяльністю, спільним проведенням вільного часу, розвагами тощо.

Як і представники інших соціальних груп, ті, хто обрав злочинний спосіб життя, потребують комунікації із подібними до себе. Тому кримінальний жаргон є засобом комунікації в кримінальному середовищі.

Також традиційно вважається, що використання аргю є важливим елементом конспірації та втаємничення злочинних дій. Ця функція кримінального жаргону довгий час називалася чи не найважливішою. Зрозуміло, що злочинцям є що приховувати від оточуючих і особливо від правоохоронних органів як у місцях позбавлення волі, так і на волі.

Однак більшість дослідників ставить під сумнів конспіративну функцію кримінального аргю. Наприклад, Д. Лихачов зазначає, що "наївне припущення, що злодій може зберігати конспірацію, розмовляючи своєю "блатною мовою". Злодійська мова може тільки видати злодія, а не приховати замислену ним справу: злодійською мовою прийнято як правило розмовляти між своїми та більшою частиною за відсутності сторонніх" [4, с. 57].

Дійсно представники правоохоронних органів як правило розуміють злочинний жаргон, а розмови на злочинному аргю у присутності потенційної жертви або сторонніх людей скоріше за все викличуть у оточуючих тривогу та підозру до мовців. Тому конспірації злочинне аргю не допомагає, а радше шкодить.

Отже, важлива функція кримінального жаргону пов'язана з об'єктивною потребою у підкресленні належності до злочинної спільноти, згуртуванні злочинного світу, розпізнавання "своїх" і виділення їх в особливу страту, яка протистоїть законотворчим громадянам [8]. Іншими словами кримінальний жаргон виступає не засобом маскування, а свідченням належності його носія до злочинного світу.

Близькою до попередньої є функція відображення за допомогою аргю внутрішньої групової ієрархії. Кримінальний жаргон визначає не лише назву кожної злочинної професії або тюремної касти, а й надає уявлення про їхній статус у злочинному світі, засоби злочинної діяльності, якими вони користуються, правила поведінки кожного члена злочинної спільноти на волі та в колонії, систему взаємовідносин між різними стратами злочинної ієрархії та із зовнішнім середовищем тощо.

Однією із специфічних функцій кримінального жаргону є виявлення з його допомогою сторонніх осіб, які б хотіли проникнути в кримінальне співтовариство. В. Чалідзе, який певною мірою ідеалізує злочинний світ, називає цей процес ієрархічною діагностикою. Таким чином виявляються ті, хто засвоїли лише загальні основи злочинного жаргону та видають себе за "справжніх членів злодійської спільноти" [22, с. 93].

Один із провідних фахівців у сфері пенітенціарної психології В. Пирожков зазначає, що "кримінальний жаргон застосовується і для того, щоб деперсоналізувати особистість із "чужої" спільноти" [8]. "Чужими" можуть бути представники нижчих щаблів тюремної ієрархії, представники правоохоронних органів, законотворчі громадяни, інші девіанти (повії, наркомани, безхатьки тощо), яких злочинці ставлять за рангом нижче від себе. Тобто за допомогою жаргону представники криміналу намагаються принизити тих, хто не входить до привілейованої злочинної страти, або тих, хто у будь-якій формі протистоїть злочинній свідомості та діяльності.

Злочинцям як і будь-якій іншій соціальній групі властиве намагання протиставити себе оточуючому середовищу, інстинкт самоутвердження соціального колективу [4, с. 106]. У зв'язку із цим, варто зазначити, що володіння кримінальним жаргоном завжди використовувалося певною частиною неповнолітніх та молоді як засіб самоствердження, підкреслення удаваної переваги над іншими людьми. Використання молоддю кримінального аргю по-іншому ще називають блатною романтикою, яка за своєю суттю є первинною девіацією.

Сучасний злочинний світ є живим динамічним утворенням і тому в його середовищі виникають нові жаргонізми. Вони відображають переважно соціально-економічні та політико-правові процеси, які

відбуваються у суспільстві. Наприклад, у 90-ті роки з'являються такі кримінальні неологізми як "стрілка" – зустріч представників різних злочинних угруповань з метою вирішення різних спірних питань, координації зусиль тощо, "відкат" – вид хабара посадовій особі, яка приймає рішення із розподілу фінансів, ресурсів, послуг тощо, "дах" – силове прикриття зі сторони правоохоронних чи злочинних структур, "бригада" – організоване злочинне угруповання (порівняйте з більш раннім: "бригада" – 1) група кишенькових злодіїв; 2) група шулерів, які орудують у літаках, поїздах), "дерибан" – захоплення підприємства з метою привласнення або продажу його активів (для порівняння з більш раннім: "дербанити" – розподіляти крадене між співучасниками) і т. ін. Саме поняття "феня" інколи спливає у вітчизняному медійному просторі та використовується в якості гумору та сатири, спрямованих на політичних опонентів. Таким чином, злочинний сленг швидко заповнює інформаційно-лінгвістичний простір, даючи власну влучну назву процесам, які відбуваються у суспільстві та мають кримінальний присмак.

Як зазначає російський дослідник А. Олейник, до 30% слів та висловів з кримінального аргю 1930-1950-х рр. збереглося у повсякденній російській мові. Наприклад, таке популярне слово як "тусовка" у своєму первинному значенні на кримінальному жаргоні означало прогулянку, бесіду "на ходу", спільне проведення часу в обмеженому просторі тюремного двору для прогулянок або локальної зони [14, с. 4].

Отже, особливістю сучасного стану кримінального аргю є те, що воно вийшло за межі власної соціальної групи та отримало широке розповсюдження у суспільстві. Слова кримінального аргю є емоційно насиченими, схожими із нецензурними, лайливими словами і тому у суспільстві, яке знаходиться у стані невизначеності, відчувається певний попит на подібну експресію.

На даний момент кримінальний жаргон через художню літературу, кінематограф, популярні радіостанції, засоби масової інформації увійшов у повсякденне життя. Розповсюджувачами жаргону є й особи, які пройшли через місця позбавлення волі, а також ті, хто працює (працював) у правоохоронній та пенітенціарній системах. Так, за даними російського науковця О. Тайбакова, серед шляхів знайомства законотворчих громадян із кримінальним жаргоном 63% респондентів зазначили, що почули його "від інших людей" [23, с. 90].

Дослідник В. Пирожков звертає увагу на те, що "у кримінальному жаргоні жодне слово не вимовляється нейтрально, а частіше за все ущипливо, із неприхованою зневагою. Той, хто говорить, як правило, прагне когось уразити, зачепити, дискредитувати, "поставити на місце" [8]. Тому, на його думку, "... шкода від кримінального жаргону полягає в тому, що він вчить особистість мислити кримінальними категоріями, прищеплює їй збочені погляди і переконання, насаджує огиду до праці, жорстокість та нелюдськість, вихваляє "красу" злочинного способу життя, злодійську хитрість, культ сили, презирство до загальнолюдських цінностей і загальнолюдської моралі, спотворює та перекручує правосвідомість особистості" [8]. Отже, боротьба з кримінальним жаргоном може бути успішною, якщо кожен, хто із ним зіштовхується, буде знати його соціальні функції, розуміти причини і умови розповсюдження та усвідомлювати його вплив на моральність особистості.

Водночас для фахівців кримінальний жаргон є важливим засобом вивчення злочинного світу. За ним можна судити про процеси, що відбуваються в злочинній сфері, появу нових різновидів злочинів та засобів їх вчинення тощо. Наприклад, професіоналізація злочинної діяльності неодмінно знаходить відображення у словнику. Поширення економічних злочинів, кіберзлочинності, корупції, рекету, рейдерства, різного роду фінансових пірамід, афер із нерухомістю і т. ін. сприяє утворенню нових слів у словнику кримінального жаргону.

Таким чином, важливість дослідження кримінального аргю полягає у його соціолінгвістичних особливостях, які проливають світло на злочинність та її сучасні тенденції. У свою чергу соціологічні дослідження кримінального аргю дозволять збагатити теоретичний доробок з проблеми злочинності. Отже, дана тема, на нашу думку, представляє певний інтерес як у теоретичній, так і в практичній площині.

Література:

1. Курбатов В.И. Современная западная социология. Аналитический обзор концепций: [текст]. / В.И. Курбатов. – Ростов-на-Дону: "Феникс", 2001. – 416 с.
2. Зборовский Г.Е. История социологии: [текст]. / Г.Е. Зборовский. – М.: Гардарики, 2004. – 608 с.
3. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас; [пер. с нем. под ред. Д.В. Скляднева]. – СПб.: "Наука", 2001. – 380 с.
4. Лихачев Д.С. Статьи ранних лет (сборник) / Д.С. Лихачев. – Тверь, 1993 – 146 с.
5. Шаламов В. Очерки преступного мира [Електронний ресурс] / В.Т. Шаламов – Режим доступу: <http://shalamov.ru/library/6/>
6. Александров Ю.К. Очерки криминальной субкультуры / Ю.К. Александров. – М.: "Права человека", 2001. – 152 с.

7. Гуров А. Профессиональная преступность. Художественно-публицистическое эссе / А.И. Гуров. – М.: Надежда-1, 1994. – 203 с.
8. Пирожков В.Ф. Законы преступного мира молодёжи (криминальная субкультура) [Электронный ресурс] / В.Ф. Пирожков. – Тверь: ИПП "Приз", 1994. – Режим доступа: http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/75561/Pirozhkov_-_Zakony_prestupnogo_mira_molodezhi.html
9. Дрьомін В.М. Особливості формування кримінальної субкультури / В.М. Дрьомін // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць / Редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. – О.: Юрид. л-ра, 2006. – Вип. 25. – С. 21-27.
10. Кримінальна субкультура як фактор злочинності: Кримінологічні дослідження: Вип. 2 / Луган. гуманіт. центр; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка; [Гол. ред. канд. філос. наук В.І. Поклад]. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2008. – 200 с.
11. Организованные преступные группы в Украине: традиционное и типичное (социологический очерк): [монография] / [под ред. А.Н. Ярмыш]. – Х.: Нац. ун-т внутр. дел, 2002. – 336 с.
12. Бараева Н.Б. Организованная преступность как социальный институт [Электронный ресурс] / Н.Б. Бараева / Санкт-Петербургский центр девиантологии. – Режим доступа: http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Baraeva-Organizovannaya_prestupnost_kak_sotsialny_institut.pdf
13. Корецкий Д.А. Криминальная субкультура и её криминологическое значение / Д.А. Корецкий, В.В. Тулегенов. – СПб.: Издательство Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2006. – 243 с.
14. Олейник А.Н. "Бизнес по понятиям": об институциональной модели российского капитализма / А.Н. Олейник // Вопросы экономики. – 2001. – №5. – С. 4-25.
15. Старков О.В. Криминальная субкультура: спецкурс / О.В. Старков. – М.: Волтерс Клувер, 2012. – 240 с.
16. Сидоров А. Мария, Машка, Мурка [Электронный ресурс] / А. Сидоров // Огонёк. – 2010. – 11 октября. – Режим доступа: <http://www.kommersant.ru/doc/1516185>
17. Соціологія: словник термінів і понять / [за заг. ред. Біленького Є.А. і Козловця М.А.] – К.: Кондор, 2006. – 372 с.
18. Семотюк О.П. Сучасний словник іншомовних слів / О.П. Семотюк. – 2-ге вид., доп. – Х.: Веста: Видавництво "Ранок", 2008. – 688 с.
19. Арго [Электронный ресурс]: Энциклопедия Кругосвет. Универсальная научно-популярная онлайн-энциклопедия – Режим доступа: http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ARGO.html?page=0,0
20. Толковый жаргон уголовных жаргонов / [Ю.П. Дубягин, А.Г. Бронников, Г.В. Боровкова и др.]; под ред. Ю.П. Дубягина. – Рыбинск: СП "Интер-ОМНИС", СП "РОМОС", 1991. – 208 с.
21. Калпинская О.Е. Особенности возникновения и развития организованной преступности в дореволюционной России [Электронный ресурс] / О.Е. Калпинская // Юриспруденция. – 2010. – №20. – Режим доступа: http://www.pravorggu.ru/2010_20/10kalpinskaya_10.shtml
22. Чалидзе В. Уголовная Россия / В. Чалидзе. – Нью-Йорк: Издательство "Хроника", 1977. – 395 с.
23. Тайбаков А.А. Преступная субкультура / А.А. Тайбаков // Социологические исследования. – 2001. – №3. – С.90-93.